

PUHEENVUOROT JA KATSAUKSET

Minna Hietämäki

Ehtoollisvieraanvaraisuus luterilaisissa kirkoissa: ekumeeninen näkökulma*

Ehtoollisyhteyden puuttumista pidetään hyvällä syyllä yhtenä kirkon ykseyden vakavimpana uhkana. Yhteinen ehtoollispöytä liittyy kristittyjen väliseen yhteyteen syvimmällä mahdollisella tavalla. Ehtoollisyhteyden puuttuminen osoittaa, kuinka kipeästi Kristuksen ruumis on haavoittunut. Ehtoolliskysymyksen esiin nostaminen ja esillä pitäminen on ekumeenisen työn etenemisen kannalta äärimmäisen tärkeää. Suomessa ekumeeniset suhteet ovat monella tavalla esikuvallisia. Ekumeenisesta työstä ei kuitenkaan voi levätä niin kauan kuin kirkkojemme väliltä puuttuu ehtoollisyhteys.

Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa on käytössä erilaisia puhe-
tapoja kuvata sellaista kirkkojenvälistä yhteyttä, joka sisältää mahdolli-

* Puheenvuoro on kirjoitettu Ortodoksian toimituksen pyynnöstä. Taustalla on Helsingin metropoliitta Ambrosiuksen alkuvuodesta 2015 esittämä ajatus, että Suomessa tulisi harkita tietyin ehdoin toteutettavaa ehtoollisvieraanvaraisuutta ortodoksien ja luterilaisten kesken. Ehdotuksen syvällisen arvioinnin edellytyksenä on luterilaisen lähestymistavan tuntemus. Luterilaisten kirkkojen asennoitumista valaiseva Minna Hietämäen puheenvuoro tuo arvokkaan lisän aiheesta ortodoksien kirkon piirissä käytävään keskusteluun. Metropoliitta Ambrosiuksen artikkeli *Yhtä jalkaa eteenpäin* on julkaistu teoksessa *Hän joka on. Kirja Jeesuksesta. Arkkipiispa Kari Mäkinen 60 vuotta*. Toim. Kaisa Raittila, Jaakko Heinimäki, Kari Immonen & Mika Pajunen. Kirjapaja. Helsinki 2015, 32–37.

suuden osallistua yhteiseen ehtoollispöytään. Kysymystä ehtoollisvieraanvaraisuudesta ja sen mahdollisuuksista onkin mielekästä tarkastella yleisemmin osana ehtoollisyhteyden sisältäviä ekumeenisia suhteita ja ekumeenisia käytäntöjä.

Luterilaiset kirkot ovat perinteisesti puhuneet ”alttarin ja saarnatuolin yhteydestä” viitatessaan kirkkojen välillä vallitsevaan yhteyteen. Puhetaan on käytetty erityisesti luterilaisten kirkkojen ja yleisemmin protestanttisten kirkkojen välisestä yhteydestä. Altтарin ja saarnatuolin yhteydessä olevien kirkkojen välillä voidaan osallistua toisten kirkkojen ehtoollisjumalanpalvelukseen tai saarnata toisessa kirkossa. Sen sisällä toteutuu sekä jäsenten että virkojen vaihdettavuus, jälkimmäinen tosin usein rajatussa mielessä. Rajaukset liittyvät pääsääntöisesti kirkko-oikeuden ja/tai -järjestyksen vaatimuksiin esimerkiksi papilta vaaditun teologisen koulutuksen tasosta tai, joissakin luterilaisissa kirkoissa, papin sukupuolesta. Vuodesta 1984 Luterilaisen maailmanliiton jäsenkirkkojen välillä on vallinnut tällainen alttarin ja saarnatuolin yhteys. Altтарin ja saarnatuolin yhteyden sisältämästä ehtoollisyhteydestä ei kuitenkaan puhuta ”vieraanvaraisuutena”, vaikka kysymys onkin mahdollisuudesta tulla vastaanotetuksi ehtoollispöytään ”vieraassa” (luterilaisessa) kirkossa. Luterilaisen maailmanliiton sisälläkin on alettu korostaa kirkkojen olemusta osana kirkkoyhteisöä, *communiota*. Tässä lähestymistavassa hallinnollisesti erillisiä kirkkoja tarkastellaan teologisesti kirkkojen yhteisön näkökulmasta ja ajatus ”toisesta” tai ”vieraasta” kirkosta vähenee.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ekumeenisissa, ehtoollisyhteyden sisältävissä yhteyksissä, puhutaan alttarin ja saarnatuolin yhteyden sijaan yleisemmin ”ykseydestä”, jonka ymmärretään sisältävän myös osallisuuden yhteisestä ehtoollispöydästä. Kirkollisella ykseydellä ymmärretään yleensä myös olevan erilaisia tasoja tai asteita ja ”ykseydestä” voidaan puhua myös silloin kun (täyttä) ehtoollisyhteyttä ei vielä ole. Tällöin ekumeenisen työn tavoitteena ajatellaan olevan ykseyden syventäminen ja ykseyden kokemuksen vahvistaminen. Ehtoollisyhteyttä ei Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ekumeenisissa suhteissa pidetä kirkkojen lähentymisen aivan viimeisenä askeleena. Yhteistä ehtoollista voidaan viettää vaikkapa sellaisessa tilanteessa, jossa kirkot eivät vielä ole valmiita vastaanottamaan toisen kirkon pappeja oman kirkkonsa työntekijöiksi ilman erillisten ehtojen täyttymistä, jos keskeisistä opinkohdista vallitsee riittävä yhteisymmärrys.

Yhteistä edellä mainituille esimerkeille on, että mahdollisuus yhteiseen ehtoollisenviettoon on erityisellä tavalla lausuttu julki, julkilausuma perustuu sellaiseen riittävään teologiseen yhteisymmärrykseen, jonka kaikki julkilausuman takana olevat kirkot voivat hyväksyä, ja julkilausuman perusteella on tehty kirkon virallinen päätös. Virallisesta päätöksestä seuraa, että yhteisen ehtoollisenvieton mahdollisuus on kirjattu kirkkojärjestykseen.

Varsinaisena "ehtoollisvieraanvaraisuutena" ymmärretään monesti sellainen käytäntö, jossa tosiasiallisesta ehtoollisyhteyden puuttumisesta huolimatta toisen kirkon yksittäinen jäsen toivotetaan tervetulleeksi ehtoollispöytään. Tällainen vieraanvaraisuuskäytäntö voi olla jatkuva, kuten esimerkiksi anglikaanisten kirkkojen tapa kutsua ehtoollispöytään kaikkia niitä, jotka voisivat osallistua ehtoolliselle omassa kirkossaan. Vastaavasti vieraanvaraisuuskäytäntö voi olla maantieteellisesti rajattu ja koskea tapauksia, joissa oman kirkon pappeja ei ole saatavilla ehtoollista toimittamaan. Näissä tapauksissa ehtoolliselle pääsyä perustellaan lähtökohtaisesti kasteesta käsin. Rajaus voi koskea myös esimerkiksi ekuumeenisia avioliittoja niin, että avioliiton sakramentin katsotaan luovan edellytykset toiseen kirkkoon kuuluvan aviopuolison hyväksymiseen ehtoollispöytään. Kaikkia edellä mainittuja vieraanvaraisuuden malleja toteutetaan myös käytännössä.

Ehtoollisvieraanvaraisuuden käsitteellä on monesti kielteinen sivumerkitys. Vieraanvaraisuutta katsotaan käytettävän oikotienä ohi ekuumeenisten oppikeskusteluiden. Näin ymmärrettynä ehtoollisvieraanvaraisuus näyttäytyy halpana ja perusteettomana. Tällainen tulkinta saattaa itsessään olla tarpeettoman yksipuolinen. Myös niissä tapauksissa, jotka joidenkin kirkkojen silmissä näyttävät oppikeskusteluiden oikomiselta, on kysymys yleensä erilaisista teologisesti perustelluista käsityksistä sekä opista että opin ja kirkon suhteesta. Tästä esimerkkinä on vaikkapa niin sanottu Leuenbergin konkordia ja sen luoma Euroopan protestanttisten kirkkojen yhteisö, jossa laajemman opillisen yksimielisyyden ymmärretään seuraavan yhteisesti eletystä kristillisestä elämästä. Tästä syystä vastavuoroinen ehtoolliselle osallistuminen oli Leuenbergin konkordian allekirjoittajakirkkojen välillä mahdollista jo varsin varhaisessa vaiheessa, ennen kuin kirkoilla oli laajempaan julkilausuttua yhteisymmärrystä esimerkiksi sakramenttien, viran tai kirkon luonteesta.

Edellä annetut suppeat esimerkit kuitenkin osoittavat, että ehtoollisvieraanvaraisuuden harjoittaminen voi olla teologisesti perusteltua.

2000-luvun alussa kolme keskieuropalaista katolista ja protestanttista ekumeenisista instituuttia esittivätkin teologisesti perustellun vetoomuksen ekumeenisen ehtoollisvieraanvaraisuuden puolesta. Vetoomus perustuu ekumeenisen liikkeen kautta kasvaneelle ajatukselle siitä, että kirkon ykseys on ennen kaikkea Kristuksessa annettua yhteyttä, joka ei lähtökohtaisesti ole ristiriidassa kirkkojen moninaisuuden kanssa. Kristittyjen yhteyden kokemus on ristiriidassa sen kanssa, että yhteistä ehtoollista ei voida viettää. Erityisesti tämä näkyy ekumeenisissa avioliitoissa sekä muissa tilanteissa, joissa eri kirkkokuntiin kuuluvat kristityt elävät yhdessä. Vetoomuksessa viitataan siihen, että kirkoilla on jo käytössään yksittäistapauksiin sovellettavia poikkeuksia, jotka ovat teologisesti perusteltuja. Ehtoollisvieraanvaraisuuden harjoittamista ei siis lähtökohtaisesti voi pitää teologisesti perusteettomana. Vieraanvaraisuuden mahdollistava teologia painottaa kastetta sekä ehtoollista Kristuksen lahjana. Jumalan yhteyttä luovan työn ensisijaisuudesta johtuu, että kirkon ykseys on ehtoollisyhteyttä ensisijaisempi ja syvempi. Näihin periaatteisiin vedoten vetoomuksen laatijat kehottavat toteuttamaan kirkon ykseyttä siellä, missä se on mahdollista, ja niin muodoin harjoittamaan ehtoollisvieraanvaraisuutta sellaisissa ekumeenisissa tilanteissa, joissa se on soveliaista

Keskeinen ehtoollisvieraanvaraisuuteen liittyvä kysymys onkin se, millä perusteella yksittäinen kristitty voi ylipäättään osallistua ehtoolliselle. Ehtoolliselle laskemisen tai *admission* perusteita voi olla monia.

Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa ehtoolliselle saa osallistua ”jokainen konfirmoitu kirkon jäsen” (Kirkkojärjestys 2 II, 11§). Tämän lisäksi kastettu lapsi voi osallistua ehtoolliselle yhdessä vanhempansa tai muun hänen kristillisestä kasvatuksestaan huolehtivan kirkon konfirmoidun jäsenen kanssa, kun hänelle on opetettu ehtoollisen merkityksestä. Rippikoulua käyvät voivat osallistua ehtoolliselle rippikoulunopettajansa kanssa. Tämän lisäksi ”ehtoollinen voidaan antaa myös muulle henkilölle, joka on sairaana tai hätätilassa ja käsittää ehtoollisen merkityksen” (Kirkkojärjestys 2 II, 11§). Kirkkojärjestyksen mukaan ehtoollisen pääsyn pääkriteereinä ovat kaste ja konfirmaatio, ymmärrys ehtoollisen merkityksestä sekä halu vastaanottaa ehtoollinen. Näitä kriteereitä sovelletaan ensisijaisesti evankelis-luterilaisen kirkon jäseniin, mutta ehtoollista voidaan jakaa myös sairaana tai hätätilassa olevalle muulle henkilölle, jos tämä käsittää ehtoollisen merkityksen. Jälkimmäinen, pastoraalinen tapaus, on hyvin tulkinnanvarainen ja harkinta jää yleensä yksittäisen pa-

pin vastuulle. Kirkkojen välisillä sopimuksilla on merkitystä ehtoolliselle laskemisessa vain niissä tapauksissa, missä sopimuksen pohjalta toisen kirkon jäseniä kohdellaan ikään kuin omina. (Kirkkolaki 1 I, 4§) Luterilaisilla kirkoilla ei maailmanlaajuisesti ole yhteisiä ehtoolliselle laskemisen kriteereitä, mutta Suomen evankelis-luterilainen kirkko ei ole pitänyt tätä kirkkojen yhteyden kannalta merkittävänä. Ajatellaan esimerkiksi, että yhteinen luterilainen tunnustuspohja oikeuttaa myös Luterilaiseen maailmanliittoon kuulumattomien luterilaisten kirkkojen (esim. Missourin synodi) jäsenten vastaanottamisen ehtoolliselle, vaikka näiden kirkkojen kanssa ei olisi erillistä sopimusta.

Ekumeenisissa suhteissa Suomen evankelis-luterilaisen kirkon painotus ei ole kuitenkaan ollut niissä ehdoissa, joilla yksittäinen kristitty voidaan päästää ehtoolliselle, vaan ehtoollisyhteys on liitetty laajempaan kirkko-opilliseen asiayhteyteen, jossa yhteisen ehtoollisen vietto on mahdollista, kun kirkot ovat saavuttaneet riittävän yksimielisyyden keskeisistä opinkohdista. Yhteisen ehtoollisen vieroituksen mahdollisuus seuraa julki-lausuttua oppia koskevaa yhteisymmärrystä. Opillisen yksimielisyyden vaade perustuu Augsburgin tunnustuksen (CA) 7:een artiklaan, jonka mukaan "Kirkko on pyhien yhteisö, jossa evankeliumi puhtaasti julistetaan ja sakramentit oikein toimitetaan. Kirkon todelliseen ykseyteen riittää yksimielisyys evankeliumin opista ja sakramenttien toimittamisesta". Luterilaisten kirkkojen piirissä on kuitenkin hyvin erilaisia käsityksiä siitä, mitä kaikkea "evankeliumin oppi" sisältää. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon tulkinta on melko kattava ja sen mukaan "evankeliumin oppi" sisältää kaikki kristillisen opin pääkohdat ja "sakramenttien oikein toimittaminen" myös yhteisen virkakäsityksen.

Ekumeenisissa suhteissa Suomen evankelis-luterilainen kirkko on ottanut kannan, joka painottaa yhteisymmärrystä opista ekumeenisen lähentymisen edellytyksenä. Painotus on monella tavalla varsin perusteltu. Sen mahdollisena vaarana on yksipuolisuus, jos painotus liittyy kapeaan ymmärrykseen "opista". Kapeassa oppikäsityksessä "opilla" viitataan vain oppilauseisiin ja usein niin, että oppilauseet ymmärretään muuttomattomina uskontotouksina. Kapeassa oppikäsityksessä oppi erotetaan käytännön elämästä. Näin ymmärrettynä oppi ohjaa elämää, mutta ei mukaudu tai saa vaikutteita siitä. Yleensä käytössä on laivampi ja monella tavalla mielekkäämpi oppikäsitys, jossa oppia ei eroteta erilliseksi elämästä irralliseksi saarekkeeksi vaan se ilmenee oleellisella tavalla

kirkon jumalanpalveluksessa, lähimmäisen palvelussa ja kristillisessä elämäntavassa. Laveamman tulkinnan tuoma haaste puolestaan on niin sanottujen ”käytännön ratkaisuiden” ja ”opillisten kysymysten” punnittu erottaminen toisistaan. Jos käytössä on laajempaan kristilliseen elämään ja elämäntapaan ankkuroitu käsitys opista, liittyy oppiin välttämättä joukko sellaisia ”käytännön ratkaisuja”, joita voidaan pitää joko opillisesti melko merkityksettöminä, pastoraalisten poikkeusten piiriin kuuluvana tai opin kannalta keskeisinä. Laveamman oppikäsitteiden näkökulmasta kysymys yhteisestä ehtoollisesta ja ehtoollisvieraanvaraisuudesta asettuu kuitenkin erilaiseen näkökulmaan. Yhteisen ehtoollisen mahdollisuuksia arvioitaessa on tarkasteltava keskeisiä opinkohtia niissä asiayhteyksissä, joissa oppia eletään todeksi.

Metropoliitta Ambrosiuksen ehdotukset ekumeenisen yhteistyön syventämiseksi ilmentävät osaltaan edellä mainittua laveampaa käsitystä opista, jossa huomio kiinnitetään ”jakamattoman kirkon kokemuk[seen], uskontonnustuk[seen] sekä ta[paan] rukoilla ja ylistää”. On selvää, että oppikeskustelut ovat yksi tapa edistää kirkkojen lähentymistä. Samalla on selvää, etteivät oppikeskustelut yksinään riitä. Kyse on paljon kokonaisvaltaisemmin kristittyjen yhteisestä kasvusta Kristuksen osallisuuteen ja sitä kautta lähemmäksi toinen toisiaan kristittyinä ja kirkkoina.

Kysymys ehtoollisvieraanvaraisuudesta liittyy oleellisesti myös ehtoollisteologiaan. Mitä tulisi ajatella ehtoollisen merkityksestä kirkkojen ykseyden lähteenä ja merkinä, ja miten tämä ymmärrys vaikuttaa näkemykseen ehtoollisvieraanvaraisuudesta? Aikaisemmassa keskustelussa on joskus esitelty yksinkertaistettua mallia, jossa ehtoollinen ymmärretään joko ykseyden päämääränä tai sen välineenä. Tässä jaottelussa ehtoollista ykseyden päämääränä pitävät ajattelisivat, että ehtoollinen ilmentää saavutettua ykseyttä, eikä yhteistä ehtoollista siksi voi viettää ennen kuin ykseys on saavutettu. Ehtoollista ykseyden välineenä pitävät puolestaan ajattelisivat, että ehtoollinen on luonteeltaan ykseyttä luovaa eikä täydempää ykseyttä näin ollen voida saavuttaa muuten kuin osallistumalla yhteiseen ehtoolliseen. Edellä kuvattu jyrkkä vastakkainasettelu on paitsi turha myös kirkon kannalta haitallinen. Teologiselta kannalta ehtoollinen ymmärretään *sekä* ykseyden lähteenä *että* sen merkinä. Harva kirkko suhtautuu ehtoolliseen välinpitämättömästi. Ehtoollisen merkityksen korostaminen voi kuitenkin johtaa täysin vastakkaisiin käytänteisiin: ehtoollisen kunnioittaminen voi johtaa sekä harvoin että usein vietettyyn

ehtoolliseen ja se voi ilmetä ehtoolliselle pääsyn tiukkoina kriteereinä tai haluna päästää mahdollisuuksien mukaan kaikki halukkaat osalliseksi ehtoollisesta.

Ekumeenisesta näkökulmasta olisikin olennaisen tärkeää voida tunnistaa, missä vaiheessa ehtoollisyhteyden puuttuminen ehkäisee syvempään yhteyteen kasvamista. Suomen evankelis-luterilainen kirkko elää ja on sitoutunut luterilaiseen teologiseen perinteeseen, jossa sakramenttien oikea viettäminen on kirkon olemuksen kannalta oleellista. Ehtoollisvieraanvaraisuuden näkökulmasta on olennaista tarkastella kahta luterilaisen ehtoollisteologian näkökulmaa, ehtoollista armon ateriana ja ehtoollista yhteyden ateriana. Armon ja syntien anteeksiantamisen korostaminen puoltaa ajatusta, jossa ehtoollisen ensisijainen merkitys on ehtoolliseen osallistuvan henkilön vastaanottama armo. Yhteyden aterian korostaminen puolestaan saattaa rajata ehtoollisen rajatun joukon ateriaksi ja jättää siihen kuulumattoman armon ulkopuolelle. Tässäkin erottelussa on vältettävä vastakkainasetteluja: ehtoollinen on sekä armon että yhteyden ateria.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ekumeeninen linja painottaa etenemistä opillisten keskusteluiden kautta kohti käytännön yhteistyön muotoja. Nykyisten käytäntöjen puitteissa ehtoollisvieraanvaraisuudeksi luokiteltava yksittäisten henkilöiden vastaanottaminen ehtoolliselle on mahdollista pastoraalisista syistä, vaikka kirkkojärjestys ei annakaan laajoja mahdollisuuksia vieraanvaraisuuden harjoittamiselle.

Kirkkojen ja kristittyjen lähentyminen tapahtuu asteittain yhteisen eletyn elämän kautta. Viimeisinä vuosina ekumeniassa onkin pyritty kannustamaan mahdollisimman laajaan yhteiseen kristilliseen elämään. Tämä tarkoittaa laajasti erilaisten toisten arvostusta ja kunnioitusta ilmentävän vieraanvaraisuuden harjoittamista. Joidenkin kirkkojen välillä tämä on tarkoittanut ehtoollisyhteyden käytäntöä, siis eräänlaista ehtoollisvieraanvaraisuutta, ennen kuin kaikista kirkon täydemmän ykseyden kannalta tärkeiksi koetuista teemoista on päästy yksimielisyyteen. Kirkkojen ykseyden syvenemisen kannalta olisi voitava keskustella siitä, mikä määrä opillista yksimielisyyttä riittää siihen, että eri kirkkokuntien jäsenet voisivat osallistua ehtoolliselle. Missä vaiheessa voimme antaa ehtoollisen sakramentin olla yhteyden, ei eron ateria?

Kirjallisuus

Lutheran World Federation, *The Self-Understanding of the Lutheran Communion*, 2015.

Konfessionskundliches Institut (Bensheim), Institut für ökumenische Forschung (Tübingen), and Centre d'Etudes Oecumeniques (Strasbourg), *Abendmahlsgemeinschaft Is Möglich. Thesen Zur Eucharistischen Gastfreundschaft* (Otto Lembeck, 2003).

Saarna- ja ehtoollisvieraanvaraisuus.

Piispainkokouksen 12.9.2006 Asettaman työryhmän selvitys, 2006.